

RAFAEL TASIS, CORRESPONSAL LITERARI DE L'EXILI

Montserrat BACARDÍ
Universitat Autònoma de Barcelona
Francesc FOGUET
Universitat Autònoma de Barcelona

1. «ESCRITOR DE DIUMENGES»?

El gener de 1939, quan va travessar la frontera cap a França, a Rafael Tasis (Barcelona, 1906 – París, 1966) li faltava poc per a complir trenta-quatre anys. Era casat i tenia dues filles. Havia nascut a Barcelona, hi havia viscut i estimava la ciutat, el país i la llengua amb bogeria. Havia desplegat una prolífica tasca literària com a periodista, assagista, novel·lista i traductor. De formació autodidacta, havia col·laborat, com a articulista i crític literari, en publicacions com *La Publicitat*, *Mirador* o *Revista de Catalunya*. El 1931 s'havia donat a conèixer com a novel·lista amb *Vint anys*. En tant que dirigent d'Acció Catalana Republicana, s'havia implicat en l'administració de la Generalitat de Catalunya durant la guerra. Quan s'acabava, abans que no entressin les tropes «nacionals» a la capital catalana, va haver d'abandonar-la, com tants altres combatents de la causa republicana.

S'instal·là a París: el primer any i mig, en un petit estudi d'un edifici on s'establiren altres militants d'Acció Catalana i, després, coincidint amb l'entrada dels alemanys a la ciutat el juny de 1940, al pis on s'havia allotjat Odó Hurtado (que ja havia partit cap a Mèxic), a la rue Roma, 99, a la vora de l'estació de Saint-Lazare. El seu exili s'allargà una desena d'anys, fins al 1948. Mai no l'entengué com un estigma o una condemna, ni tan sols com un parèntesi de la seva lluita literària i catalanista. L'obligació de sobreviure no havia d'estar renyida amb la devoció de fer país, de continuar fent-ne a fora, ara més que mai, ocupat i oprimint com estava. Si, en general, els exiliats van anar-se'n amb la consciència que, amb ells, «s'enduien Catalunya» (Manent 1989a: 15), Tasis, a més, va voler aprofitar al màxim «l'oportunitat d'una vida abocada al goig intel·lectual» (Arimany 1967: 125).

A París va subsistir gràcies a feines ben diverses, en les quals es va valer del català, el castellà i el francès, com ara classes particulars, redactor locutor radiofònic, lletrista de la revista *Bonjour, México* (impulsada per *Cantinflas*), tasques editorials, articles a la premsa... Són conegudes, per exemple, les catorze traduccions al castellà de novel·les de

Georges Simenon que va enllestir en quatre mesos per encàrrec de Ferran Canyameres (Poblet 1967: 88; Pla 2007: 108). Sota el jou d'una nova guerra i de l'ocupació nazi, en un trasbals constant, va trobar temps per a empescar-se novel·les, per a recloure's a la Biblioteca Nacional i compondre estudis històrics, per a traduir al català obres sense sortides editorials imminents i per a col·laborar prolíficament en les publicacions de la diàspora: entre d'altres, a *El Poble Català*, *Germanor*, *Revista de Catalunya*, *Foc Nou*, *Per Catalunya*, *La Nostra Revista* i *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* (Tasis 2012 i 2015). Segons el caràcter de les capçaleres, alternava els articles literaris amb els polítics. Tot era poc per a pal·liar «la magnitud del desastre del 1939», «molt superior a la que assolí el del 1714» (Tasis 1939: 3). I, tanmateix, en gaudia tant, d'aquesta escriptura intensiva, que el retenia a París, com revelava el 4 de febrer de 1948 al seu cunyat, Joan Ferrer Aymerich: «No sé si et pots fer càrrec del sacrifici que representa per a un escriptor pensar que no podrà dedicar-se més a la tasca que més il·lusió li fa i àdhuc resignar-se a deixar en un complet oblit les obres que té fetes».

Al cap de pocs mesos, un cop retornat a Barcelona, ja es va convertir, segons l'expressió famosa, en «cònsol permanent dels catalans de la diàspora» (A. M. [Albert Manent] 1961: 13), enllaç infrangible entre la comunitat interior i l'exterior, entre individus i grups d'ací i d'allà, amb una inequívoca voluntat de servei (Manent 1989b), guiat sempre per la consciència de la necessitat de reconstruir el teixit cultural i literari. A partir d'aleshores va centrar-se en l'actualitat cultural i en la literatura i va escriure per a *Pont Blau*, *Vida Nova*, *La Nova Revista*, *Foc Nou*, *Mai No Morirem*, *Horizontes* o *Xaloc* (Tasis 2016). En total, les seves contribucions en les revistes de l'exili s'acosten a la fabulosa xifra d'un miler, entre articles, crítiques, ressenyes, reportatges, notes informatives, narracions..., que va signar amb el nom, amb les inicials o amb els pseudònims de *Jeroni Baltrons*, *Pere Bernat* i *Blanquerna*.

Treballà en diversos fronts literaris com a creador. Publicà les novel·les *Sol ponent* (1953), *Abans d'ahir* (1956) i *Tres* (1962) (Simbor 2007), i fou pioner en el gènere policíac amb *La Bíblia valenciana* (1955), *És hora de plegar* (1956) i *Un crim al Paral·lel* (1960) (Martín 2015). Estrenà les peces *Un home entre herois* (1956), *Gulliver i els gegants* (1952) i *La maleta* (1960) (Foguet 2013; Lladó 2016). Interessat per la divulgació històrica, s'endinsà en l'estudi de *La vida del rei en Pere III* (1954) o de *Joan I, rei, caçador i músic* (1958) (Pujol 2016). En la faceta d'assagista literari, havia ofert *Una visió de conjunt de la novel·la catalana* (1935), ampliada i actualitzada a *La novel·la catalana* (1954), i, després, va compondre una *Història de la premsa catalana* (1966), en col·laboració amb Joan Torrent (Foguet 2019).

Als anys trenta havia traduït *El retrat de Dorian Gray* (1930), l'única novel·la d'Oscar Wilde; *La nimfa constant* (1931), un èxit d'abast europeu de Margaret Kennedy, i *El somriure de la Gioconda* (1937), d'Aldous Huxley, escriptor que coneixia i apreciava especialment. Àvid lector de novel·la policíaca, als anys seixanta va traslladar-ne alguns clàssics, com ara *La clau de vidre* (1963), de Dashiell Hammett. També va conrear la traducció teatral, amb una celebrada adaptació lliure del *Volpone* (1957) de Ben Jonson, entre altres obres que van quedar inèdites (Coll-Vinent 2007; Dasca 2016).

A París i a Barcelona, compaginava totes aquestes ocupacions amb la correspondència amb tota mena de destinataris —intel·lectuals, escriptors, publicistes, polítics, activis-

tes...—, de l'interior i de l'exili. Entre els primers, sobresurten els intercanvis epistolars amb Joan Fuster —propiciat pel grup mexicà de *Pont Blau*—, Albert Manent, Joan Sales i Maurici Serrahima. Entre els segons, va comunicar-se amb una certa regularitat amb Avel·lí Artís i Balaguer, Avel·lí Artís-Gener, Agustí Bartra, Artur Bladé i Desumvila, Pere Calders, Àngel Ferran, Pere Foix, Josep M. Francès, Domènec Guansé, Miquel Guinart, Odó Hurtado, Paulí Masip, Ramon Peypoch, Josep Pous i Pagès, Eduard Ragasol, Vicenç Riera Llorca, Mercè Rodoreda, Francesc Salvat, Josep Tarradellas, Fermí Vergés, Eugeni Xammar, Ramon Xuriguera... Des de la desfeta del 1939, va concebre l'escriptura privada de cartes com un «deure», «una responsabilitat en el destí o el guiatge dels nostres compatriotes» (Tasis 1940: 3).

La lectura i el buidatge d'aquesta extensa i variada correspondència ens permet copsar, des de dins i de primera mà, la vastitud de la labor de Rafael Tasis com a home pont entre l'exili i l'interior (Camps 2016).¹ Les seves missives constitueixen no tan sols un testimoni de la represa literària i cultural de postguerra, sinó també una mena d'auto-biografia intel·lectual d'un escriptor i crític que teixí contactes i complicitats, suports i confidències, per atenuar el silenci forçós. Així i tot, es planyia sovint de «no poder con- testar a tothom de premsa i amb extensió», per tal com havia d'esperar els diumenges, «l'únic dia que puc dedicar a la correspondència particular i a la literatura —soc, ai las!, escriptor de diumenges» (Camps 2010: 135 i 176).

2. «PARE PEDAÇ»

En contacte indirecte amb el món editorial, quan encara era a París, Rafael Tasis va començar a fer de distribuïdor-venedor de llibres catalans, sobretot dels que es publica- ven en terres americanes. Després, a Barcelona, convertí la seva llibreria-impremta, si- tuada a la Rambla dels Caputxins, en un «nus de comunicacions» (Manent 1967: 8), «una mena de centre irradiador» (Faulí 1966: 13) d'encàrrecs, informacions, idees, trobades, tertúlies, projectes... En tant que llibreter d'ofici, cursava subscripcions de revistes cata- lanes de l'exili, les venia d'amagatotis i servia llibres d'aquí i de fora, per encàrrec, a Pere Calders, Domènec Guansé, Odó Hurtado, Vicenç Riera Llorca i Ramon Xuriguera, entre altres escriptors expatriats. De les novetats que apareixien, els recomanava les més relle- vants, al seu judici, i, si esqueia, les hi trametia per correu. Quan les havien llegides, els corresponsals les comentaven i confrontaven opinions. En aquest sentit, l'epistolari de Rafael Tasis és un tractat de crítica literària —lliure i desimbolt— de la literatura coetà- nia, en un període en què no podia exercir-se obertament.

1. Bona part de la correspondència és encara inèdita, i dispersa pel que fa a les cartes enviades per Tasis. Les que va rebre i va conservar s'apleguen al Fons Rafael Tasis de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona. Si no s'indica altrament, les cartes citades en aquest article pro- venen d'aquest fons.

Tasis va avenir-se a fer moltes altres gestions per als amics llunyans: els expedia llibres propis, material gràfic o adreces; els proveïa de volums d'abans de la guerra o d'obres teatrals per als quadres escènics dels casals; intercedia davant d'altres amics, familiars o editors; contribuïa a tramitar expedients de censura; atenia les seves coneixences que desembarcaven a Barcelona; els informava puntualment de la vida literària del país, de les novetats editorials i teatrals, de l'evolució d'alguns col·legues (recurrentment, Agustí Bartra, Xavier Benguerel, Joan Puig i Ferrer, Anna Murià, Armand Obiols, Joan Sales, Josep M. de Sagarra, Joan Triadú...), de les visites d'altres exiliats, dels obituaris i de les convocatòries de premis, tot animant-los, incansablement, a presentar-s'hi. Per exemple, en la primera convocatòria del premi Joan Santamaria, el 1956, va encoratjar a participar-hi almenys a Pere Calders, Josep M. Francès (el qual retornava al català com a llengua literària), Odó Hurtado, Vicenç Riera Llorca, Mercè Rodoreda (guanyadora del guardó, amb el relat «Carnaval») i Ramon Xuriguera. Si formava part del jurat, després justificava el veredict i, en qualsevol cas, sempre recalrava les bondats dels escrits, sense deixar d'insinuar, si n'hi veia, alguns dèficits. En les cartes, doncs, no solament esdevenia crític literari d'obres publicades, sinó també confident i conseller de les inèdites dels correligionaris.

En aquest terreny, el de les diligències personals, val la pena concretar-ne algunes per a apreuar la perseverança, l'abnegació i l'altruisme de Rafael Tasis, obstinat a servir a tothom, a fer d'enllaç entre hemisferis isolats.

Avellí Artís i Balaguer es va exiliar a Mèxic —a cinquanta-nou anys— i hi va muntar una impremta, una llibreria i hi va dirigir la Col·lecció Catalònia (1944-1953) i *La Nostra Revista* (1946-1954), de les quals Tasis va fer de representant a París i a Barcelona (Coromines 2014). Havien mantingut l'amistat d'ençà dels anys de *La Mainada* (1921-1923), fet que permetia que Artís, des de la llunyania, li confiés els seus destrets econòmics i li proposés, el 8 de gener de 1950, d'associar-se en el negoci de la distribució i venda de llibres per convertir-se en «l'agent, el delegat, etc. de la CIDE [Compañía Impresora y Distribuidora de Ediciones] a Barcelona, a canvi d'un tant per cent en les operacions que féssim». L'empresa no va arribar a port, i no pas per falta de voluntat de Tasis.

Eugeni Xammar també volia convertir-se en el seu soci en tornar a Catalunya i, ja abans, el 26 de febrer de 1949, li demanava que explorés la possibilitat de treballar junts en un gran projecte editorial, de tipus enciclopèdic, «a base de varis volums més aviat cars i de preferència il·lustrats. [...] Vós sou l'home ideal per a la direcció tècnica d'una empresa així [...] i jo us puc aportar el meu castellà, que, com sabeu, és més aviat lluent» (Xammar 2019: 225). Així mateix, per raons crematístiques va proposar-li de traduir a mitges —i secretament—, de l'anglès a l'espanyol, *Principles of Public Health Administration*,² una obra de gran envergadura i complexitat, en què ell, en tant que empleat de l'Organització Mundial de la Salut, no hauria pogut treballar: es tractava, doncs, d'«un gran favor», només «factible entre amics de debò» (Xammar 2019: 321). Mentre la traduïen, Xammar l'interrogava sobre horaris i preus de vaixells —tot designant-lo «agent

2. Hanlon, John J. (1954): *Principios de Administración Sanitaria: teoría y práctica de la salubridad en América Latina*. Washington: Oficina Sanitaria Panamericana.

(honorari) de viatges» (Xammar 2019: 276)—, li implorava que anés a rebre la seva muller al port o que negociés amb Josep M. Cruzet la possible edició del llibre *Homenatge als Estats Units* (inconclús), peticions que Tasis acomplia al peu de la lletra.

Per a Domènec Guansé, que, el 21 de juny de 1958, sentia que «Catalunya ja és tan lluny en el temps i la distància!» (Guansé 2019: 88), les cartes de Tasis eren un bàlsam i un punt d'unió amb una època i un espai perduts. Li confessava les bregues pròpies —personals i literàries— i les collectives dels catalans de Xile i l'inquiria sobre la supervivència literària dins les fronteres. I, regularment, l'instava a col·laborar a *Germanor*, com i quan volgués, perquè «Tasis actua amb *Germanor* com a crític i conseller» (Corretger 2018: 116). A diferència d'altres corresponsals, a penes no li feia peticions concretes, però li repetia, al final de les missives, expressions com «No m'oblidis», «Retén-me en la memòria», «Ajuda'ns», etc.

Semblantment, Josep M. Francès (amb qui va reprendre la relació el 1954) dipositava en la correspondència al company els neguits i les amargors que, obsessivament, el torturaven, com també els seus desitjos de notorietat i de «venjança» envers la comunitat catalana de Mèxic (l'Orfeó Català, *La Nostra Revista*, *Pont Blau...*) i la comunitat literària mundial, els quals havien de plasmar-se a *Memorias de un cero a la izquierda* (1962), una obra monumental bastida sobre retrets i ressentiments envers bona part dels companys de ploma. En l'espai solitud en què vivia, de Tasis, se'n considerava «el vostre incondicional amic». Potser per això, abans de ser operat —i de morir—, el 8 de març de 1966, se'n va acomiadar: «Confio que tot anirà bé, però en previsió del que pogués esdevenir, us vull trametre una forta abraçada més, que no crec pas que sigui la darrera».

Les relacions amb els seus epistològrafs de vegades no eren gaire recíproques ni simètriques. Odó Hurtado li demanava favors, ajuda logística, gestions, informacions, opinions, consells..., i valoracions d'obres seves, inèdites i publicades. Tasis s'hi esplaiava i el complaïa tant com podia, amb una notable esplendidesa, mentre que Hurtado, centrat en la seva fortuna com a escriptor, despatxava les impressions que la lectura dels llibres de l'amic li havien produït en quatre ratlles. Tasis, que «assumí tàcitament el paper de mentor o conseller d'Hurtado» (Foguet 2018: 150), no es cansava d'esperonar-lo a persistir en el conreu d'una novel·la «de tipus femenins», destinada, d'antuvi, a assolir un «gran èxit de públic» (Hurtado / Tasis 2019: 93).

Quan no feia gaire que Tasis havia tornat a Barcelona, Mercè Rodoreda va sol·licitar el seu auxili per dirimir un trasbals crematístic que afectava la seva mare i, de retruc, tota la família. Més endavant, li implorava que fes d'intermediari entre ella i el seu editor, Joan Sales, tant per encàrrecs personals com per qüestions literàries —la preservació de l'estil propi a *La plaça del Diamant*, per exemple. Agraïda per tants serveis —i per la confiança que implicaven—, el 10 d'abril de 1962 li deia adeu amb aquestes paraules: «Ets el meu pare pedaç».

3. CORRESPONSAL LITERARI A BARCELONA

L'excursionisme del context va impedir a Rafael Tasis d'exercir un periodisme literari com el que havia exercit abans de la guerra, amatent a l'actualitat nacional i internacional. Prohibida la premsa en llengua catalana a l'interior, a l'exterior van sorgir al voltant de 170 publicacions, en dinou països diferents (Manent 1989a: 65-66), amb tendències i propòsits ben diversos i, alhora, amb l'objectiu comú de «salvar» la catalanitat arrabassada. Per més que algunes colònies d'emigrants comptessin amb una llarga trajectòria d'activisme i amb certs possibles, la premsa i l'edició en llengua catalana fora de les fronteres naturals significava un gran esforç intel·lectual i crematístic. Les pàgines que aconseguien sortir de les remotes impremtes havien de distingir-se per la «puresa» i la «transcendència» del que s'hi deia.

Des de Barcelona Rafael Tasis es va anar decantant progressivament per la participació en clau literària, conscient que es convertia en una arma de doble tall: d'una banda, informava als lectors de fora de les novetats que es produïen al país —i, de passada, els insuflava ànims— i, de l'altra, eludia la censura franquista i la manca de publicacions periòdiques en català i tractava qüestions que a l'interior eren vetades. Va veure en la premsa de l'exili una vàlvula d'escapament, de llibertat, i va lliurar-s'hi, sense regatejar-hi esforços, a fi de «relligar els catalans separats, reconstruir i renacionalitzar la societat catalana» (Corretger 2016: 27). Aviat va ser conegut, en paraules de Xavier Benguerel, com «el cronista obligat de tota publicació catalana a l'exili» (Benguerel / Oliver 1999: 74). Quatre capçaleres van acollir principalment les seves col·laboracions literàries: *La Nostra Revista* (1946-1954), *Pont Blau* (1952-1963), *Vida Nova* (1954-1978) i *Xaloc* (1964-1981). Fora de *Vida Nova*, que s'editava a Montpeller, totes es van imprimir a Mèxic. De durada considerable, totes es caracteritzaven per ser comandades per directors vocacionals i per compartir un enfocament cultural i una base d'irrenunciable compromís catalanista.

La signatura de Rafael Tasis ja figurava en el primer número de *La Nostra Revista*. En els 75 que van sortir, hi va publicar 35 articles. Hi prevalien els de caràcter informatiu, especialment rellevant tot just acabada la segona conflagració mundial, en què la població catalana d'arreu havia quedat més aïllada que mai. Aleshores Tasis es va atorgar el paper de delegat o d'emissari del lloc on residia i, de retop, va començar a exercir de pont entre les dues ribes de l'Atlàntic. En les cartes enviades per Avel·lí Artís, s'hi observa, no tan sols una absoluta confiança, sinó també una franquesa i una lleialtat sense reserves, que el duïen a implorar-li una vegada i una altra el seu concurs: «Tant de bo que la probabilitat de la correspondència de *Blanquerna* i de *Pere Bernat* es torni un fet. I ja em llepo els dits només de pensar en la savorositat de les notes de *Jeroni Baltrons...*», li escrivia el 10 de juliol de 1951.

Després de la mort d'Artís, el seu fill, Avel·lí Artís-Gener, va refundar la publicació, amb el títol de *La Nova Revista* (1955-1958), i va comptar igualment amb la complicitat de Tasis, que, en els 33 números que van aparèixer, hi va escriure 17 articles. Artís-Gener constantment li demanava reforç, parer, bibliografia i material gràfic, alhora que, ja designat «corresponsal literari a Barcelona» (el 10 de febrer de 1956), li obria totes les por-

tes: «Que si vull la teva col·laboració a *La Nova Revista*? La necessito, la imploro!», li deia, en un to faceciós, el 19 de febrer de 1956.

Pont Blau és, amb molta diferència, la revista expatriada per a la qual Rafael Tasis va escriure més, al voltant de 110 textos en els 126 números que van sortir. Amb Miquel Ferrer i Joan Fuster, encapçala la llista dels col·laboradors més assidus, per davant de l'equip de redacció: «el seu era un suport absolut i incondicional» (Noguer 2007: 128). La correspondència conservada amb el director, Vicenç Riera Llorca, evidencia una sòlida comunió d'interessos, d'opinions i d'estratègies, malgrat alguna diferència ocasional, potser suscitada per la manera de comandar de Riera Llorca, que, com admetia, «vaig ser, efectivament, un director autoritari» (Riera 1994: 125). A més de facilitar-li llibres i fotografies i de contactar amb possibles col·laboradors i subscriptors, responia diligentment a les demandes d'articles. Ara bé, al més sovint, Tasis hi enviava lliurement les col·laboracions que considerava oportunes que hi apareguessin, en funció de l'actualitat literària; amb aquests mots Riera Llorca li ho agràia el 28 d'agost de 1955: «Espero el que m'anuncieu en el darrer paràgraf: contes, crítiques, articles i memòries. Ja sabeu que tot serà ben rebut, agraït i apreciat». Hi va trametre un ampli repertori de textos: narracions, assaigs, reportatges, notes d'actualitat i crítiques i ressenyes de llibres acabats de publicar.

D'aquest conjunt, en sobresurten les cròniques dels premis de la nit de Santa Llúcia, «l'únic testimoni complet del que havia passat» (Manent 2006: 31), atès el mutisme de la premsa oficial. La primera va aparèixer en el número de gener de 1955 i es van mantenir fins al darrer any de la revista, el 1963. Contenen una informació molt detallada de la principal festa de les lletres catalanes, amb dades febaents i d'altres de més curioses i inconfessables (com els informes emesos pel cap de la censura), que amenitzen el relat, sempre amb un deix d'ironia juganera i amable.

A mesura que passaven els anys, esdevenien més habituals els articles «necrològics». Tasis va assumir l'encàrrec sobreentès d'evocar la figura i l'obra de molts escriptors traspassats: alguns detalls de l'aspecte humà es barrejaven amb les consideracions sobre el relleu literari, sense defugir, si feia al cas, la relació personal que hi havia tingut i la impressió de les lectures que n'havia fet. Sovint, doncs, aquestes col·laboracions s'acostaven al retrat. La llista és extensa i comprèn autors admirats i altres poc reconeguts, col·legues circumstancials, amics propers i llunyans: Avel·lí Artís, Josep Gimeno-Navarro, Cèsar-August Jordana, Màrius Gifreda, Joan Amades, Josep M. López-Picó, Carles Riba, Jaume Vicens Vives, Just Cabot, Lluís Nicolau d'Olwer...

Aquesta tirada tasiana cap al retrat va culminar en la celebrada sèrie «Situacions», estroncada pel final de la revista. En van sortir cinc: de Josep M. de Sagarra, Josep Pla, Gaziel, Ferran Soldevila i Joan Fuster, les quatre primeres entre 1957 i 1959 i, la darrera, el 1963, en l'últim número de *Pont Blau*. Com indicava el títol —d'evidents ressonàncies sartrianes—, es basava en l'exposició de les circumstàncies d'un escriptor viu en aquell moment precís, per la qual cosa es repassava l'obra anterior i s'esbossaven alguns trets de la personalitat que l'havia confegida. Rafael Tasis hi rememorava obertament experiències pròpies, formulava opinions, emetia judicis i avaluava el llegat que deixava el protagonista.

A mig camí entre les «situacions» i els articles sobre un autor, es distingien, per l'extensió i l'aprofundiment, els treballs consagrats a Maria Aurèlia Capmany i a Manuel de

Pedrolo, que els presentava en societat, en part o del tot, com a novel·listes inèdits, gràcies a l'oportunitat que havia tingut de llegir-ne diversos mecanoscrits, i pels resultats dels quals apostava fervorosament, de vegades amb una contundència gens freqüent en els seus escrits: «Manuel de Pedrolo és el novel·lista català més considerable d'aquest segle» (Tasis 1954b: 183). No obstant això, en un cas i en l'altre advertia dels camins arriscats que podien seguir les seves obres: en essència, les dificultats de construcció d'un estil propi i de connexió amb el públic, que el podien apartar del model de novel·la que Tasis ambicionava, un compromís de qualitat i de popularitat.

Tot amb tot, va esmerçar una gran part dels esforços com a articulista a la crítica de novetats, com ja havia fet en la preguerra. Del centenar llarg de textos que va publicar a *Pont Blau*, almenys una trentena corresponen a ressenyes, una part substancial dedicades a novel·les, fent bona l'observació que «Tasis ha estat l'únic crític català especialitzat en novel·la» (Manent 1967a: 48). Se sumaven a un esforç col·lectiu «per donar el màxim de recensions de llibres —més que cap altra revista de l'exili—, sovint extenses, de l'interior i, naturalment, dels de l'emigració» (Manent 1989a: 80). En aquest sentit, Riera Llorca no es cansava de demanar la intercessió de Tasis, com el 4 de març de 1955: «Penso que se'ns queden massa llibres sense comentar [...] i la veritat és que no tenim crítics. No podrien en Serrahima, Cardona, Gassó, Pedrolo, Arimany ajudar-nos amb les seves crítiques?». Es tractava d'aconseguir, en última instància, que *Pont Blau* disposés d'una crítica regular i relativament sistemàtica, inexistent —interdita— en les publicacions de l'interior. El que no es podia dir a dins, calia dir-ho a fora. Calia exercir d'alguna manera la llibertat coartada i calia fer emergir el que era desconegut, ignorat o prohibit.

Les col·laboracions de Rafael Tasis a *Vida Nova* —una vintena— de vegades semblen complementàries de les de *Pont Blau* —coincideixen en els anys—, atès que va consagrar-ne algunes als mateixos autors: Maria Aurèlia Capmany, Lluís Nicolau d'Olwer, Josep Pous i Pagès, Joan Puig i Ferrer, Josep M. de Sagarra. Contra el que potser fora esperable, mai no es repeteixen, sinó que són escrites de cap i de nou, sovint a partir d'un motiu diferent. Així mateix, va redactar per a la revista unes quantes crítiques de novetats, presentades en forma d'articles, de característiques molt similars a les de *Pont Blau*.

Vida Nova, trimestral, i amb gairebé vint-i-cinc anys d'existència, es va editar a Montpeller, sota la direcció nominal de Max Roqueta i la responsabilitat efectiva de Miquel Guinart. Igual que havia fet a *La Nostra Revista* i a *Pont Blau*, Tasis s'hi va implicar com a escriptor i com a llibreter, obviant els riscos que comportava cadascuna de les activitats. Segons el testimoni de Guinart: «De Catalunya, ens dolia que els nostres escriptors, que amb llurs treballs havien afavorit els primers números, havien flairat el perill que corrien si continuaven escrivint a *Vida Nova* i se n'havien anat abstenint. Vull fer constar, però, l'excepció de l'amic Rafael Tasis, col·laborador constant» (Guinart 1988: 201). Tot seguit, Guinart reproduïa un fragment d'una carta de Tasis que demostra com operava, en la vida quotidiana, de nexa entre l'exili i l'interior: «Proveu d'enviar-me vint exemplars en un paquet que no ensenyi quin periòdic conté. Si els rebo, ja ho fareu a cada número. Jo us els vendré tot seguit. I referent al que em dieu, que els pocs subscriptors que teniu a Catalunya no us paguen perquè temen el càstig del franquisme, advertiu-los que poden fer-ho a la meua llibreria i jo mateix els faré un rebut» (Guinart 1988: 201-202).

Discretament, doncs, l'escriptor i el negoci que regentava es van convertir en una corresponsalia de la revista «catalano-occitana» a Barcelona, en la qual va participar a gratient, amb la independència de què havia gaudit en les revistes mexicanes. Guinart li ho emfasitzava, en una carta inèdita, el 19 de febrer de 1963: «M'abstinc d'indicar-vos, com em demaneu, un “tema”, perquè vós “viviú” l'actualitat del nostre país i el triareu millor». Això sí, davant un suggeriment del director d'escoliar obres d'actualitat, Tasis li responia de seguida i sense vacil·lacions, el 23 d'agost de 1965: «Us prometo que, ni que sigui amb pseudònim, per no carregar massa els números amb la meua signatura, us faré unes quantes notes crítiques de llibres recents».

Xaloc, la darrera revista de l'exili, va sortir l'any següent de la desaparició de *Pont Blau*, el 1964, i es va allargar fins al 1981, amb 116 números, sota la direcció del polític, assagista i editor Ramon Fabregat. Rafael Tasis, que va morir el 1966, hi va poder col·laborar poc temps. Els articles que hi va trametre —una quinzena— segueixen amb exactitud la mateixa pauta que els de *Pont Blau*. La majoria són sobre l'actualitat literària: comentaris de llibres concrets, obituàries, les cròniques de la nit de Santa Llúcia i algun discurs que va pronunciar arran d'alguna efemèride. Conseqüent amb el seu anhel d'informar de les novetats literàries, i davant el ritme de publicació creixent d'aquells anys, va inaugurar una nova secció, «Llibres damunt la taula», ressenyes breus de les obres més destacables dels últims mesos, originals i traduïdes. Cap altra revista de la ja minvada diàspora catalana no comptava amb un noticiari literari tan puntual i exhaustiu.

4. «ATÈNYER UN VAST PÚBLIC»

Davant les dificultats editorials i les restriccions de la censura, un dels primers reptes que Tasis va plantejar-se d'una manera conscient fou la necessitat d'«atènyer un vast públic i influir en les noves generacions», tal com exposava a Ramon Xuriguera el 6 de juny de 1949 (Camps 2010: 73). Convençut que l'esforç editorial en català només es podia fer de Catalunya estant, Tasis va afanyar-se a estimular els escriptors amics exiliats perquè participessin en els diversos premis literaris convocats coetàniament i miressin d'editar les obres a l'interior per guanyar com més públic lector, millor.

Al mateix temps, va implicar-se en projectes editorials, com ara la Col·lecció Lletres (1953), que aspirava a «popularitzar el llibre català» (Camps 2010: 157) amb una sèrie de novel·les breus i de preu assequible, escrites per alguns dels narradors més destacats de la postguerra (Maria Aurèlia Capmany, Josep M. Espinàs, Manuel de Pedrolo o Baltasar Porcel).³ Com a crític, l'interès per narradors novells com ara Espinàs, Jordi Sarsanedas i, especialment, Pedrolo, que es donaven a conèixer en els premis dels primers anys cinquanta (Camps 2010: 173), s'inscriu també en la voluntat de potenciar el relleu i emparar

3. Iniciada per Joan Grases el 1953, el 1954 va ser rebatejada com a Nova Col·lecció Lletres i va passar a ser dirigida per l'editor Santiago Albertí, que va mantenir-la fins al 1962. Tasis va publicar-hi la novel·la *Sol ponent* (1953).

els escriptors emergents per garantir la continuïtat i ampliar el diàmetre de la literatura catalana.

Com en la dècada dels trenta, l'atenció crítica als nous valors de la literatura de postguerra era guiada, en el context d'un ferri control de la censura, per la preemtorietat d'eixamplar la base lectora i airejar, envigorir i modernitzar els diversos gèneres —sobretot la poesia i la novel·la—, per tal d'«interessar el vast públic sense el qual tota producció literària només seria l'esplai refinat d'uns quants mandarins», com afirmava el 1954 en un article a *Pont Blau* (citat per Isarch 2016: 76).

En l'assaig divulgatiu *La novel·la catalana* (1954), Tasis va dedicar un capítol, el darrer, a «Els joves», en el qual destacava tant les noves vocacions de la postguerra (Capmany, Maria Dolors Orriols o Cèlia Suñol), com també l'aportació de la narrativa de l'exili d'escriptors que —no ben bé «joves»— ja s'havien donat a conèixer abans de la guerra, com ara Joan Puig i Ferrer, Cèsar-August Jordana, Francesc Trabal, Domènec Guansé, Mercè Rodoreda, Xavier Benguerel i Pere Calders, al costat d'altres debutants com August Pi i Sunyer, Jaume Roig, Vicenç Riera Llorca i Avel·lí Artís-Gener. Era una manera d'acostar aquests autors i difondre'n les novetats a l'interior (Camps 2018: 54), tot construint ponts necessaris d'anada i de tornada.⁴

Com hem apuntat, la seva aposta crítica més explícita fou Manuel de Pedrolo, un novel·lista tentacular, capaç d'oferir obres de tendències i gèneres diversos i d'atreure l'atenció del gran públic. En coherència amb el model que defensava com a crític, una de les característiques que Tasis més valorava de les primeres novel·les inèdites de Pedrolo era «llur fidelitat a una època, a una societat, a uns personatges i a un ambient que són pròxims a nosaltres» (Tasis 2016: 266). Quan ja va poder llegir-ne més, es va ratificar en l'afirmació categòrica citada més amunt i es va plànyer que bona part de la seva obra romangués inèdita, perquè podia contribuir a «augmentar el nombre dels lectors i admiradors de Manuel de Pedrolo i, de passada, el de compradors de llibres catalans» (Tasis 1957: 11).

De manera més selectiva, Tasis també va avalar la novel·lística d'Odó Hurtado, exiliat a Mèxic, sobretot *Es té o no es té* (1958), atès que presentava, justament, alguns components idonis per a atreure el públic:

Novel·la escrita amb un llenguatge planer i eficaç, d'una absoluta correcció i una gran dignitat, té a més les condicions que avui dia són més convenients per a interessar i atènyer un gran públic —i d'una manera especial, un públic femení, en el qual sembla que mai no pensin els novel·listes catalans. (Hurtado / Tasis 2019: 179)

Val a dir que Rafael Tasis predicava amb l'exemple. Tant les vindicacions que feia en qualitat de crític literari com la seva novel·lística tenien la voluntat de contribuir a la recerca d'un públic ampli per a les lletres catalanes (Bacardí / Foguet 2015; Foguet 2018;

4. A *Un segle de poesia catalana*, datat també el 1954, però publicat pòstumament, Tasis va dedicar un capítol als «poetes de l'exili» que feien costat a «l'exemplar activitat de Josep Carner»: Antoni Rovira i Virgili, August Pi i Sunyer, Joan Sales, Jaume Terrades, Ramon Xirau, Manuel Duran, Ferran Canyameres i Mercè Rodoreda (Tasis 1968: 161-164).

Hurtado / Tasis 2019). Només un botó de mostra. En una carta a Joan Fuster del 18 juliol de 1955, li agraiïa la felicitació i les paraules amables a propòsit de *La Bíblia valenciana* en aquests termes:

Estic content que la meva *Bíblia* us hagi distret, que era allò que simplement pretenia. Estic una mica esverat, de cara al nostre públic, per la literatura transcendental i d'experiment que hom fa, i que no crec pas que, en aquest moment, sigui gaire pràctica per a guanyar-nos lectors. I si la meva aventura policíaca convenç uns centenars de petits empleats, modistes o obrers que en català surten llibres tan divertits com els Coyotes o les Biblioteques Pueyo, estaré molt content. (Fuster 2009: 142)

En un text destinat al cicle de conferències «Catalunya, el que és i el que ha estat» que va organitzar la Joventut de l'Orfeó Català de Mèxic, el 1956, Tasis va insistir en la importància de consolidar el fil cronològic de la literatura catalana: «una literatura nacional només esdevé una cosa viva i autèntica quan té un passat en el qual recolzar els seus títols de glòria, un present que testifiqui la seva validesa i un futur que assegurï la seva continuïtat».⁵ Als joves exiliats, els enviava un missatge optimista: «a despit de la terrible prova que ha sofert la nostra llengua i la seva literatura durant els darrers disset anys, la vitalitat del català i la subsistència de la literatura catalana no poden ésser posades en dubte per ningú». Tots els intents per desarrelar la llengua catalana de «tota finalitat cultural» i relegar-la a «un patuès, a dialecte bordissenc, apte només per a reconstitucions folklòriques» havien estat endebades, perquè «el català segueix vivent; la literatura catalana segueix creant obres d'art».

Com fa palesa la seva faceta incansable de crític i divulgador, Tasis assumia el deure de conèixer el passat, perpetuar-lo i llegar-lo a les generacions més joves, tot superant els entrebancs que dificultaven la supervivència de la cultura i la literatura catalanes. Després d'esbossar una panoràmica de Verdager a Sagarra, es mostrava satisfet que la postguerra no hagués estroncat el relleu en els diversos indrets dels Països Catalans i, tampoc, a l'exili. L'àmplia nòmina d'escriptors en actiu demostrava, segons Tasis, que la literatura catalana, malgrat la persecució i la dispersió, tenia «una vitalitat assegurada» i, fins i tot, podia «encarar-se, el dia de demà, amb les exigències d'un públic curiós de novetats i freturós de qualitat». El context d'interdiccions i limitacions a què es trobava sotmesa havia provocat un cert distanciament amb el «gran públic», que calia «salvar»: «Tant com escriptors, la literatura catalana necessita avui lectors».

L'exemple del «fenomen Pla» —l'autor més llegit i publicat aleshores en llengua catalana— era il·lustratiu del fet que els homes i les dones de lletres havien de prendre

5. Rafael Tasis, «La literatura catalana després de la Renaixença», Fons Rafael Tasis (UAB), TAS-493, 12 pàgines mecanografiades, datades a «Barcelona, 1 de juny de 1956». Aquest text fou llegit per August Pi i Sunyer, net del doctor August Pi i Sunyer, el 8 de juny de 1956, a la sala d'actes de l'Orfeó Català de Mèxic. En una carta a Josep Tarradellas, el 15 de juny de 1956, Tasis hi feia al·lusió, tot remarcant la relació que mantenia amb l'exili català a Mèxic: «Tinc tanta correspondència amb tots els bons amics que hi ha allà, que de vegades semblo el cònsol a Barcelona de tot ells. Àdhuc l'altre dia vaig donar-hi, a l'Orfeó Català d'allà, una conferència "per poders", com els casaments» (Tarradellas / Tasis 2014: 90).

consciència d'escurçar aquesta distància amb els lectors i de mirar de guanyar-ne.⁶ Aquest és un dels cavalls de batalla del Tasis de postguerra, que entronca amb l'activitat de divulgació i de crítica del període d'entreguerres (Bacardí / Foguet 2015; Isarch 2016). Ateses les circumstàncies, els escriptors havien de pensar més que mai en els possibles receptors i evitar refugiar-se en inescrutables torres de vori: «No ens podem permetre el luxe bizantí de crear-nos capelletes ni de treballar per a l'eternitat. Som homes de cada dia, vivim en una època difícil i trasbalsada, i hem de contribuir amb la nostra obra a salvar la nostra llengua de la difícil situació en què ha estat posada. I això només podem aconseguir-ho adreçant-nos al públic, al gran públic que existeix per a la literatura catalana». Als joves exiliats a Mèxic, els instava a contribuir en aquest esforç col·lectiu de dues maneres: com a autors, per aportar-hi les seves experiències culturals en terres «estranyes», i com a lectors, per mantenir el contacte amb l'idioma.

5. NOVA RENAIXENÇA DE LES LLETRES CATALANES

Cinc anys més tard, en l'article «Cent mesos de literatura catalana», destinat a celebrar l'efemèride de *Pont Blau* —revista que volia establir «una relació cordial i comprensiva» entre els catalans exiliats i els de l'interior—, Tasis va formular una de les seves idees força com a crític literari: la irrupció, des del 1946 —moment en què es va obrir una escletxa en la prohibició del català—, d'una «segona Renaixença literària» (Tasis 1961a: 45).⁷ Reconeixent les diferències entre la Renaixença del XIX i la del XX, constatava la continuïtat dels escriptors que ja s'havien donat a conèixer abans de la guerra i la incorporació de noves veus; i, això, malgrat la censura, la manca de premsa i de crítica literària, l'escassetat de les edicions, el dèficit de públic, etc. En només quinze anys, el panorama literari català havia canviat considerablement:

Tenim unes quantes editorials, una pila de col·leccions, unes publicacions que, més o menys subreptíciament, fan el paper de les revistes que ens falten; tenim uns premis literaris que són atorgats cada any i que contribueixen molt a descobrir i encoratjar nous valors de la literatura i la cultura catalana, al costat dels premis científics de l'Institut d'Estudis Catalans, que mai no han deixat d'ésser atorgats, tot i les dificultats per què ha passat i passa encara

6. De Josep Pla, Tasis n'oferia una visió crítica en la conferència «La literatura catalana després de la Renaixença»: «La seva obra desigual i pintoresca, esmaltada de plagis i de repeticions, té un encís innegable per al públic actual, i és la seva facilitat, una facilitat jo diria periodística, moderna i adaptada a la mentalitat del lector del nostre temps. L'èxit que, ja avui —o precisament avui, perquè ve a dur al lector un accent que troba a mancar en la nostra literatura—, té Josep Pla hauria de fer reflexionar els nostres escriptors i induir-los a salvar aquest buit que els separa dels seus lectors» (p. 12). Sobre les objeccions crítiques envers Pla, vegeu Tasis (2016: 178-188, 216-219 i 320-330).

7. És molt possible que la idea d'una «Nova Renaixença» —comparable a l'època modernista— fos deutora de Josep Maria Batista i Roca, que va formular-la en el discurs presidencial als Jocs Florals de la Llengua Catalana de 1956 a Cambridge (Tasis 1997: 512; cf. Bou 2009-2010).

l'existència de la nostra magna institució cultural; tenim una pila de nous escriptors, valors sòlids, que han adquirit un prestigi i estan guanyant un públic; tenim, per bé que modest encara, un públic prou fidel i entusiasta per a exhaurir edicions que, sovint, són més copioses que les que es feien abans de la guerra; tenim, altrament, noves tendències, nous estils, àdhuc gèneres que podem considerar com a inèdits en la nostra literatura. El balanç, em penso, és, malgrat tot, ben encoratjador. (Tasis 1961a: 46-47)

El paisatge que Tasis esbossava en els diversos gèneres assenyalava algunes fites que, vistes amb una mínima perspectiva, no eren gens negligibles: Carles Riba, Josep Vicenç Foix, Joan Oliver i Salvador Espriu, en poesia; Llorenç Villalonga, Mercè Rodoreda i Pere Calders, en narrativa; Ferran Soldevila, Joan Oliver, Maria Aurèlia Capmany i Joan Brossa, en teatre; Josep Ferrater i Mora i Joan Fuster, en assaig, per citar alguns noms rellevants. Un cop sospesats els guanys i les pèrdues, Tasis lamentava la manca d'una crítica professional i d'una difusió pública dels llibres en català a la premsa, les revistes o les llibreries. Així i tot, el balanç general permetia mantenir l'optimisme, sense perdre de vista «la necessitat de continuar l'esforç, aquesta victòria de la nostra nova Renaixença» (Tasis 1961a: 53).

En tot cas, més enllà de les limitacions estructurals i de context, en el discurs crític de Tasis sobre la literatura catalana de postguerra s'imposava, cada vegada amb més força, la idea esperançadora del «ressorgiment». En un article del 1961 a la revista mexicana *Horizontes*, escrit amb voluntat divulgativa, insistia en el fet que les dificultats no havien impedit que el renaixement literari fos «una esplèndida realitat». Una vegada confegit el recompte dels principals poetes, narradors i assagistes, tant de l'exili com de l'interior, consagrats i joves, per a Tasis esdevenien «un testimonio de una gloriosa existencia de las actuales letras catalanas» i, en conseqüència, «el preludio de una gran plenitud» (Tasis 2016: 59 i 61-62).

El fenomen d'una «Nova Renaixença» literària es posava de manifest en l'excel·lent florida de noves veus en tots els gèneres arreu dels Països Catalans.⁸ La confiança envers les perspectives obertes per aquesta revifalla es podia singularitzar en l'obra de Joan Fuster, que, tot i la seva joventut, s'havia situat ja «en el primer rengle dels nostres assagistes de tots els temps» (Tasis 1960: 7). Figura intel·lectual arrelada al País Valencià i vinculada a la catalanitat general, preservava sempre «una curiositat activa i vigilant de totes les coses de l'esperit que tenen com a escenari l'ample marc del món» (Tasis 1960: 8). Una de les preocupacions que Tasis compartia amb l'autor d'*Indagacions possibles* era la necessitat de «crear un públic» per a la literatura catalana, un complement ineludible perquè la nova etapa de redreçament tingués una repercussió en el cos social. Al capdavall, oimés en condicions d'anormalitat cultural, era la societat la que havia d'implicar-se en la seva literatura i li pertocava de sostenir-la.

8. N'assenyalava algunes, de fora del Principat, en un dels seus últims escrits (datat el novembre de 1966, pocs dies abans de morir), l'actualització de la *Historia de la literatura universal*, de Paul Van Tieghen: Lluís Alpera, Maria Beneyto, Blai Bonet, Xavier Casp, Jordi Pere Cerdà, Josep M. Llompart, Baltasar Porcel i Jaume Valls Jordà (Tasis 1967: 579).

6. UN PONT AMB L'EXILI

Com reconeixia Rafael Tasis a Vicenç Riera Llorca, en una carta del 2 de febrer de 1958, des del retorn a Barcelona el 1948 havia procurat, «amb la meua feina literària i amb la meua vida de relació, de justificar als meus ulls aquella tornada» i, especialment, s'havia esforçat «a mantenir la relació amb tots els amics exiliats, un “pont” que és, en la intenció, molt semblant al que us inspirava la creació de la vostra revista, tan útil» (Tasis 2011: 408). A pesar de les dificultats materials, Tasis va sostreure les hores de lleure que va poder per a bastir una obra literària, crítica i divulgativa d'unes dimensions considerables i, al mateix temps —com hem vist i s'ha observat reiteradament—, va esmerçar molts esforços a mantenir viu l'intercanvi epistolar d'anada i de tornada amb nombrosos exiliats americans i europeus i, en qualitat de llibreter, distribuïdor, corresponsal, representant o simple col·laborador, a participar en múltiples «revistes ultramarines» (Calders 2012: 54). Com Domènec Guansé escrivia amb un punt d'hipèrbole amical, en una lletra datada a Santiago de Xile el 17 de setembre de 1962, Tasis s'havia convertit en un «personatge mític a Amèrica», «la més sòlida autoritat catalana de l'interior» (Guansé 2019: 98). Mogut també per l'amistat, uns quants anys abans, en una carta des de Mèxic, del 2 de maig de 1958, Pere Calders l'encoratjava a sobreposar-se davant els entrebancs i a continuar treballant: «tu no afluixis, Tasis, que ets una de les nostres grans esperances! L'elevació del teu to crític i el teu coratge, tan rars en el nostre medi, s'han de mantenir» (Calders 2012: 149).

Atent a les novetats literàries, Tasis va saludar l'aparició de la novel·la *Es té o no es té*, d'Odó Hurtado, i de *Crònica del país natal*, d'Artur Bladé i Desumvila, el 1958, a l'editorial Selecta, com un esdeveniment literari remarcable, per tal com, per primera vegada, es difonia l'obra de dos escriptors que havien començat a publicar a l'exili (Hurtado / Tasis 2019: 178-181).⁹ Segons Tasis, tots dos llibres «haurien d'atreure l'atenció del públic català envers aquesta realitat confortable que és la persistència de la literatura catalana entre els nuclis més importants dels exiliats, a Europa i a Amèrica» (Hurtado / Tasis 2019: 178). Les obres d'Hurtado i Bladé s'afegien a les d'altres escriptors que, editades també per la Selecta, havien viscut l'experiència de l'expatriació mexicana: *Cròniques de la veritat oculta* (1955), de Pere Calders, *La ciutat i el tròpic* (1956), de Lluís Ferran de Pol, i *Màrsias i Adila* (1957), d'Agustí Bartra, a més de títols d'autors com Avel·lí Artís-Gener, Roc Boronat o Vicenç Riera Llorca.

La preocupació de Tasis pel paper que havia de jugar l'exili en una conjuntura internacional diferent de la de la immediata postguerra va intensificar-se en la dècada dels seixanta. En l'article «Visitants i retorns (consideracions sobre l'exili el 1962)» de *Pont Blau*, intentava fer veure, als exiliats poc o molt ancorats en una imatge fixa de la Catalu-

9. Poc procliu a les expansions afectives, en una missiva a Artur Bladé i Desumvila, del 12 d'octubre de 1958, Tasis reconeixia que enyorava els amics que, com el mateix Bladé, es trobaven lluny i amb qui s'havia cartejat durant els «anys de llarg exili a dintre mateix de la meua pàtria, que és també la vostra i de tots ells»; d'altra banda, la lectura de *Crònica del país natal* li havia causat una «sensació d'exili d'un passat inoblidable i al qual costa tant de renunciar».

nya de preguerra, la inoperància d'aquesta actitud. Al cap de dues dècades, l'exili polític i cultural havia deixat de tenir el sentit que adquiria antany, perquè, d'una banda, els esforços que es duïen a terme a fora per contribuir al «combat cultural» tenien molt poc ressò a dintre i, de l'altra, l'autèntica lluita, la decisiva, es lliurava a l'interior: «la feina, eficaç, la feina de cada dia, havia de fer-se a Catalunya». En confegir el balanç de les fites aconseguides i dels reptes pendents, subratllava el canvi socioeconòmic operat a Catalunya dels anys quaranta als seixanta: «ha augmentat la riquesa general i el benestar individual, gràcies a factors externs —el turisme, l'exportació— i a factors interns, com és l'esperit d'adaptació dels catalans» (Tasis 2015: 168-170). Actualitzant els plantejaments exposats el 1946 sobre les «raons de l'exili», ara afirmava que, per damunt de tot, «el fet permanent és que Catalunya és allà on viuen els catalans, aquest triangle de terra mediterrània on van sorgint noves generacions i nous problemes, on es parla català i on ha de resoldre's, dia darrere dia, el nostre destí» (Tasis 2015: 172; cf. Tasis 2012: 200-201).

Aquesta posició no suposava menystenir les actuacions —edicions, revistes, premis, representacions teatrals, homenatges...— de la diàspora per a mantenir i difondre la cultura i la literatura catalanes, ans al contrari: només l'ingent tassa de col·laboracions en revistes de l'exili ja és una evidència diàfana de l'interès per fer de pont entre l'exili i l'interior. Sense desatendre de «situar» críticament els valors consagrats (Gaziel, Sagarra, Ferran Soldevila, Pla i Fuster),¹⁰ ni tampoc d'aplaudir els escriptors més rellevants apareguts en la postguerra (sobretot, Capmany i Pedrolo), Tasis consagrà peces crítiques valuoses a les trajectòries i l'obra d'escriptors expatriats com ara Xavier Benguerel, Artur Bladé i Desumvila, Pere Calders, Lluís Ferran de Pol i Odó Hurtado (Tasis 2016).

Com a part d'aquesta tasca de reconeixença de l'aportació dels exiliats, Tasis va participar activament en els Jocs Florals de la Llengua Catalana, una de les actuacions més destacades de l'exili cultural, un dels nexes d'unió més sòlids entre l'interior i la diàspora i una de les plataformes més efectives de projecció exterior de la literatura catalana (Faulí 2002). Celebrats a partir del 1941 en diferents ciutats d'Europa i d'Amèrica, els Jocs Florals no únicament continuaven «una gloriosa tradició, brutalment truncada per la guerra i que no ha estat possible de reprendre lliurement a Catalunya», sinó que també tenien «la virtut d'establir un pont entre els catalans exiliats i els que havien romàs a Catalunya, de crear un nou sentiment de solidaritat dintre la poesia i dintre totes les manifestacions literàries i culturals, entre els catalans de dintre i els de fora, agermanats per damunt de possibles diferències de matís polític per un mateix patriotisme actiu» (Tasis 1997: 523-524). En el context de l'exili, aquest certamen literari prenia una nova envergadura:

10. O fins i tot Llorenç Villalonga, de qui valorava *L'àngel rebel* (1960) com la novel·la més ambiciosa: «Sense arribar a creure que la seva fórmula pugui ésser la millor per als joves novel·listes catalans, jo gosaria afirmar que els llibres que fins ara ens ha donat l'autor de *Mort de Dama*, com els que encara ens donarà, són una de les aportacions més interessants a la nostra moderna narrativa» (Tasis 1961b: 14).

Els Jocs Florals de la Llengua Catalana, primerament vàlvula d'expansió de l'enyor, han esdevingut després un eficaç instrument per a internacionalitzar el plet català. Han donat a conèixer arreu la realitat del nostre idioma, les realitzacions dels nostres escriptors, la voluntat de tots ells de mantenir arreu el culte d'una llengua nacional que ara veu tancats els camins de la seva expressió en actes públics, en escoles i universitats, en la premsa diària i periòdica, en la ràdio i en els tribunals. El balanç de llurs realitzacions —de les realitzacions d'aquests divuit Jocs Florals [1941-1959], que són la llista de les obres premiades i el text dels discursos que s'hi han pronunciat— els fa dignes d'ésser posats al costat dels que es celebraren fins al 1936 a Barcelona. (Tasis 1997: 54)

A més de prendre-hi part com a escriptor —fins al punt d'obtenir-hi un total de vuit premis en diverses convocatòries—,¹¹ Tasis va ser mantenidor dels Jocs Florals de la Llengua Catalana en dues edicions celebrades a Europa: l'Alguer, el 1961, i Perpinyà, el 1964 (Tasis 1997; Faulí 2002). Com va escriure en el discurs que va remetre als Jocs Florals de Perpinyà —no hi va poder assistir perquè les autoritats franquistes li havien retirat el passaport—, aquest certamen significava «una festa de la cultura, un homenatge a l'idioma, una exaltació unànime del que per a tots nosaltres representa la més alta i gloriosa expressió del nostre esperit» (Tasis 1964: 24). Un dels testimonis més eloqüents del valor que concedia als Jocs Florals és la carta que va adreçar a Josep Tarradellas el 2 de gener de 1966, en què li recriminava la posició que, com a president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, havia adoptat envers els Jocs Florals de Perpinyà del 1964 i els de París del 1965. La seva «actitud hostil» havia estat contraproductiu, per tal com havia servit «per dividir els catalans de l'exili, per llevar importància i ressonància als Jocs Florals» (Tarradellas / Tasis 2014: 221). Tasis tampoc no s'estigué de retreure-li l'«atac públic» contra Òmnium Cultural, una entitat que havia emprès una remarcable tasca de mecenatge cultural i literari, «amb un volum que mai no havia estat aconseguit fins ara per iniciatives privades» (Tarradellas / Tasis 2014: 221). Tant en un cas com l'altre, Tasis considerava que Tarradellas no havia estat a l'altura del paper de la presidència de la Generalitat com a símbol de la unitat dels catalans.

Inquiet per la imatge que alguns exiliats es feien d'una Catalunya ideal que no es corresponia amb la real, el 1966 Rafael Tasis va emprendre l'assaig *Carta a un exiliat català*, que va quedar incomplet a causa de la seva mort sobtada aquell mateix any. Va començar a desenvolupar-hi les raons per les quals sostenia que els exiliats havien de tornar a Catalunya per participar en la tasca de reconstrucció nacional.¹² Adreçada a tots els catalans, tant «els de dintre com els de fora», es dirigia en particular a «un català exiliat»

11. Els premis que Tasis va merèixer als Jocs Florals, en modalitats tant d'estudis com de narrativa, van ser els següents: el Concepció Rabell per *Històries de coneguts* (Montpeller, 1946); premi dels catalans del Brasil per *La saviesa del poble* (Londres, 1947); el José Enrique Rubio —*ex aequo* amb Assaig d'interpretació de la poesia catalana després de Maragall de Joan Triadó— per *Perspectives de la poesia catalana contemporània* (Perpinyà, 1950); la Copa Artística per *Quatre nocturns sense melodia* (Nova York, 1951); el Doctor Trueta per *Josep Pous i Pagès, l'home i la seva obra* (Tolosa de Llenguadoc, 1952); el Fastenrath per *Abans d'ahir* (Mendoza, 1958); el Patxot per *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya* (París, 1959), i el Parlament de Catalunya per *Antoni Rovira i Virgili* (Buenos Aires, 1960) (Tasis 1997; Faulí 2002).

12. Per a la gènesi de *Carta a un exiliat català*, vegeu Tarradellas / Tasis (2014: 216-218).

—potser Ramon Peypoch o Vicenç Riera Llorca, o una barreja de tots dos, si tenim en compte els indicis que ofereix l'epistolari tasià— que esdevenia «símbol de tots els catalans de bona fe que aspiren, com jo mateix, a descobrir la veritat del seu país, el camí que *hic et nunc* han d'emprendre per retrobar aquella “pàtria bastida pels Déus” que invocava Josep Carner en un dels seus patètics poemes d'exili, quan suposava —l'any 1946!— que ja es trobava a la “vetlla de retorn”» (Tasis 2012: 229-230).

Amb lúcid «sentit de la realitat» (Calders 2012: 56), *Carta a un exiliat català* volia ser una anàlisi detallada de la situació del país, les mentalitats i les formes de vida, com també de les transformacions materials i espirituals de la societat, amb el propòsit de definir el present i d'albirar «la Catalunya de demà» i els camins que calia transitar «per arribar-hi» (Tasis 2012: 237). Baldament va deixar un sumari detallat del contingut de l'assaig, només tingué temps d'abordar «la significació de l'exili», «el problema del retorn» i, de manera parcial, les motivacions de la tornada, en una exposició que combinava la crònica històrica i l'experiència biogràfica. Formulava la seva tesi d'una manera vehement:

Catalunya és ací; els catalans són ací. Tant si la fesomia que té actualment el nostre país ens és agradable com si no, tant si podem trobar mil defectes imperdonables en els catalans que avui viuen i treballen a dintre dels límits de la pàtria, res no pot modificar aquesta veritat. I el paper dels catalans és a Catalunya, un cop ha estat demostrat a bastament, per l'acció o per l'omissió dels exiliats, que ben poca cosa pot fer-se des de fora per modificar aquesta realitat present i actual que és, avui, la Catalunya que vivim. (Tasis 2012: 271)

La tornada es convertia en l'únic «camí obert» dels exiliats que realment volien incidir en la transformació del país. No s'hi trobarien la Catalunya que havien deixat, sinó una altra de molt diferent: la de la postguerra franquista, marcada per la repressió del vençuts, la carestia econòmica i la corrupció generalitzada. Prou que ho havia experimentat ell mateix en regressar, el 1948, per motius personals, familiars i polítics. Tasis va predicar de nou amb l'exemple: va implicar-se de seguida en la represa cultural a fi de superar, en la mesura del possible, l'estadi de clandestinitat «per a guanyar un vast públic»:

Calia encaminar la literatura catalana cap a camins més planers: fer en el llibre allò que Sagarra i Lluís Elias feien en el teatre. Escriure i publicar novel·les, en primer lloc. Moltes novel·les. Engrandir el cercle de lectors de llibres catalans. Fer-los conèixer allò que es publicava. Estudiar llurs gustos. Superar el hiatus de la postguerra, l'inconvenient terrible de la manca de premsa, de propaganda, de notícies de la nostra vida cultural i literària. (Tasis 2012: 290)

En un dels seus darrers escrits, el «Discurs de gràcies no pronunciat en un acte no celebrat per a commemorar els seixanta anys de Rafael Tasis» (1966), tingué un record per als amics que eren lluny de Catalunya —«Just Cabot, Jaume Gras, Ferran Canyameres, Armand Obiols, Vicenç Riera Llorca»—, als quals va reconèixer que devia «el mèrit que pugui tenir la meva obra» (Tasis 2011: 421). L'«acte de servei» que per a ell suposava dedicar-se a la literatura incloïa bastir ponts, no únicament entre els diversos nuclis de

l'interior, sinó sobretot entre els de dins i els de fora, perquè tant els uns com els altres contribuïssin a revifar de les cendres el sistema literari català, a consolidar-ne les bases estructurals i a garantir-ne un futur digne.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMIGÓ, Leandre (1969): «Rafael Tasis i Marca», dins *Presències i evocacions*. Barcelona: Selecta, p. 74-81.
- ARIMANY, Miquel (1967): *Símbol vivent. Biografia de Rafael Tasis*. Barcelona: Miquel Arimany.
- BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc (2015): «Rafael Tasis, novellista», dins TESIS, Rafael: *Muntaner*, 4. Muro: Ensiola, p. 215-230.
- BENQUEREL, Xavier / OLIVER, Joan (1999): *Epistolari*, ed. de Lluís Busquets i Grabulosa. Barcelona: Proa.
- BOU, Enric (2009-2010) (ed.): *Panorama crític de la literatura catalana*, vols. 4-6. Barcelona: Vicens Vives.
- CALDERS, Pere (2012): *Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Barcelona: A Contra Vent.
- CAMPS I ARBÓS, Josep (2010): *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CAMPS I ARBÓS, Josep (2011): «Rafael Tasis, lector i corresponsal de Salvador Espriu», *Indesinenter*, 6, p. 31-48.
- CAMPS I ARBÓS, Josep (2016): «L'epistolari de Rafael Tasis: un nus de comunicacions entre la Catalunya franquista i el món de l'exili», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc / MARTÍN, Àlex (ed.): *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 159-189.
- CAMPS I ARBÓS, Josep (2017): «La correspondència entre Agustí Bartra i Rafael Tasis: un diàleg entre l'exili i la Catalunya franquista», *Llengua & Literatura*, 27, p. 57-80.
- CAMPS I ARBÓS, Josep (2018): «Situació de Rafael Tasis en la literatura catalana del segle XX», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc (ed.): *Constellació tasiana: contextos i relacions*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 33-62.
- CANYAMERES, Ferran (1996): *Obra completa VI. Epistolari (1939-1951)*, ed. de Montserrat Canyameres i Casals. Barcelona: Columna.
- COLL-VINENT, Sílvia (2007): «Rafael Tasis, traductor i divulgador literari», *Quaderns. Revista de Traducció*, 14, p. 95-104.
- COROMINES, Diana (2014): *Avellí Artís i Balaguer. Vida i obra*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- CORRETERGER, Montserrat (2016): «Rafael Tasis, periodista», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc / MARTÍN, Àlex (ed.): *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 23-51.

- CORRETERGER, Montserrat (2018): «L'amistat de dos crítics entre la República i el franquisme: Rafael Tasis i Domènec Guansé», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc (ed.): *Constellació tasiana: contextos i relacions*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 95-125.
- DASCA, Maria (2016): «Rafael Tasis, traductor», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc / MARTÍN, Àlex (ed.): *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 117-139.
- FAULÍ, Josep (1966, 16 de desembre): «Rafael Tasis o la literatura com a acte de servei», *Tele/Estel*, 22, p. 12-14.
- FAULÍ, Josep (2002): *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FOGUET, Francesc (2013): «Rafael Tasis i el teatre», *Estudis Romànics*, 35, p. 247-279.
- FOGUET, Francesc (2018): «Rafael Tasis, crític i confident literaris d'Odó Hurtado», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc (ed.): *Constellació tasiana: contextos i relacions*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 147-169.
- FOGUET, Francesc (2019): «Història de la premsa catalana (1966), de Joan Torrent i Rafael Tasis. Censura i ressò», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 30, p. 257-295.
- FUSTER, Joan (2009): *Correspondència*, vol. XI, ed. de Josep-Vicent Garcia i Raffi. València: Edicions 3 i 4.
- GUANSÉ, Domènec (1966): «Rafael Tasis», dins *Abans d'ara*. Barcelona: Proa, p. 223-228.
- GUANSÉ, Domènec (2015): «Rafael Tasis», dins *Retrats de l'exili*. Barcelona: Adesiara, p. 351-360.
- GUANSÉ, Domènec (2019): *L'exili perdurable. Epistolari selecte*, ed. de Montserrat Corretger i Francesc Foguet. Catarroja: Afers.
- GUINART, Miquel (1988): *Memòries d'un militant catalanista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- HURTADO, Odó / TASIS, Rafael (2019): *La magnitud de l'esforç. Epistolari de la represa*, ed. de Montserrat Corretger i Francesc Foguet. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ISARCH, Antoni (2016): «Rafael Tasis en els debats novel·listics del seu temps», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc / MARTÍN, Àlex (ed.): *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 53-81.
- LAGUNA, Jorge (2000): «Tras los pasos de Abelardo en el epistolario entre Rafael Tasis y Lluís Nicolau d'Olwer», dins AZNAR SOLER, Manuel (ed.): *Las literaturas del exilio republicano de 1939*, vol. I. Sant Cugat del Vallès: GEXEL, p. 361-370.
- LLADÓ, Jordi (2016): «El teatre de Rafael Tasis, entre l'exili i la represa», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc / MARTÍN, Àlex (ed.): *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 101-115.
- MANENT, Albert [A. M.] (1961, juny): «Enquesta: la novel·la policíaca a Catalunya», *Serra d'Or*, 6, p. 13.
- MANENT, Albert (1967a, gener): «El crític literari», *Serra d'Or*, 1, p. 47-48.
- MANENT, Albert (1967b, febrer): «Semblança incompleta de Rafael Tasis», *Xaloc*, 17, p. 6-8.

- MANENT, Albert (1989^{2a}): *La literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Curial.
- MANENT, Albert (1989^b): «Rafael Tasis, el desig de servir», dins *El molí de l'ombra*. Barcelona: Edicions 62, p. 173-181.
- MANENT, Albert (2006): «Rafael Tasis, intel·lectual polifacètic», dins *Centenari Rafael Tasis (1906-2006)*. Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes.
- MARTÍN ESCRIBÀ, Àlex (2015): *Rafael Tasis, novel·lista policíac*. Barcelona: Alrevés.
- NOGUER FERRER, Marta (2007): *Estudi de Pont Blau (1952-1963). Una revista cultural i literària entre l'exili a Mèxic i els Països Catalans*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2007. Tesi doctoral.
- NOGUER FERRER, Marta (2009): «El pont persistent: quatre cartes de Vicenç Riera Llorca a Rafael Tasis (a propòsit de la revista *Pont Blau*)», *Els Marges*, 87, p. 91-105.
- PLA, Xavier (2007): *Simenon i la connexió catalana*. València: Edicions 3 i 4.
- POBLET, Josep M. (1967): *Rafael Tasis. Conducta i exemple*. Barcelona: Grijalbo.
- PUJOL, Enric (2016): «L'historiador Rafael Tasis. Una aproximació», dins BACARDÍ, Montserrat / FOGUET, Francesc / MARTÍN, Àlex (ed.): *Rafael Tasis (1906-1966), cinquanta anys després*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 141-157.
- RIERA LLORCA, Vicenç (1994): *Els exiliats catalans a Mèxic*. Barcelona: Curial.
- SIMBOR ROIG, Vicent (2007): «Rafael Tasis, el crític que estimava la novel·la», *Llengua & Literatura*, 18, p. 233-255.
- TARRADELLAS, Josep / TASIS, Rafael (2014): *Estrictament confidencial*, ed. de Francesc Foguet i Boreu. Barcelona: Viena.
- TASIS, Rafael (1939, setembre): «Catalunya se'n va», *Catalunya* [Buenos Aires], 106, p. 3 i 12.
- TASIS, Rafael (1940, 19 de gener): «Cartes obertes», *El Poble Català* [París], 13, p. 3.
- TASIS, Rafael (1954^a): *La novel·la catalana*. Barcelona: Sagitari.
- TASIS, Rafael (1954^b, juny / juliol): «Manuel de Pedrolo, novel·lista inèdit», *Pont Blau*, 20, p. 183-188; *Pont Blau*, 21, p. 223-226.
- TASIS, Rafael (1957): «L'obra narrativa de Manuel de Pedrolo», *Quart Creixent*, 3, p. 10-17.
- TASIS, Rafael (1960, febrer): «Joan Fuster, assagista», *Serra d'Or*, 2, p. 7-11.
- TASIS, Rafael (1961^a, febrer): «Cent mesos de literatura catalana», *Pont Blau*, 100, p. 45-53.
- TASIS, Rafael (1961^b, març): «Llorenç Villalonga, o la utilitat del snobisme», *Serra d'Or*, 3, p. 12-14.
- TASIS, Rafael (1964, desembre): «Discurs de Rafael Tasis que llegí J. P. Cerdà en el sopar dels Jocs», *Vida Nova*, 32, p. 23-35.
- TASIS, Rafael (1967²): «La literatura de hoy», dins TIEGHEN, Paul Van: *Historia de la literatura universal*, trad. i ed. de Rafael Tasis. Barcelona: Arimany.
- TASIS, Rafael (1968): *Un segle de poesia catalana*. Barcelona: Selecta.
- TASIS, Rafael (1997): *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- TASIS, Rafael (2011): *Diari íntim. Escrits autobiogràfics*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Barcelona: A Contra Vent.
- TASIS, Rafael (2012): *Les raons de l'exili*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Valls: Cossetània.

- TASIS, Rafael (2015): *El revulsiu del catalanisme*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Valls: Cossetània.
- TASIS, Rafael (2016): *Lectures de postguerra*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- XAMMAR, Eugeni (2019): *Cartes d'un polemista (1907-1973)*, ed. de Xavier Pla. Barcelona: Quaderns Crema.

Correspondència inèdita (Universitat Autònoma de Barcelona, Biblioteca d'Humanitats, Fons Rafael Tasis):

- Cartes d'Avellí Artís i Balaguer a Rafael Tasis.
- Cartes d'Avellí Artís-Gener a Rafael Tasis.
- Cartes d'Agustí Bartra a Rafael Tasis.
- Cartes d'Artur Bladé i Desumvila a Rafael Tasis.
- Cartes de Josep M. Corredor a Rafael Tasis.
- Cartes de Ramon Fabregat a Rafael Tasis.
- Cartes de Pere Foix a Rafael Tasis.
- Cartes de Josep M. Francès a Rafael Tasis.
- Cartes de Miquel Guinart a Rafael Tasis.
- Cartes de Ramon Peypoch a Rafael Tasis.
- Cartes de Vicenç Riera Llorca a Rafael Tasis.
- Cartes de Mercè Rodoreda a Rafael Tasis.
- Cartes de Francesc Salvat a Rafael Tasis.

RESUM

Rafael Tasis (Barcelona, 1906 – París, 1966) fou una peça clau en la configuració del discurs crític sobre la literatura catalana de postguerra. En retornar el 1948 de l'exili de París, s'implicà en la represa cultural i es convertí en enllaç dels catalans de la diàspora. Col·laborador assidu de les revistes de l'exili (sobretot, de *La Nostra Revista*, *Pont Blau*, *Vida Nova* i *Xaloc*), mantingué una ingent correspondència amb els escriptors que s'havien refugiat a Europa o Amèrica. Com a crític literari, defensà la necessitat d'atènyer un públic lector ampli, capaç d'abastar les noves generacions; de contribuir a la «Nova Renaixença» de les lletres catalanes, i d'establir un intercanvi diligent i fecund entre l'expatriació i l'interior.

MOTS CLAU: Rafael Tasis, literatura catalana, exili, postguerra.

ABSTRACT

Rafael Tasis, literary correspondent in exile

Rafael Tasis (Barcelona, 1906 – Paris, 1966) was crucial to shaping the critical discourse on post-war Catalan literature. When he returned from exile in Paris in 1948, he became involved in the cultural recovery of Catalonia and established liaison among the Catalan diaspora. He contributed assiduously to the journals for political exiles (notably *La Nostra Revista*, *Pont Blau*, *Vida Nova* and *Xaloc*), and maintained intense correspondence with writers who had taken refuge in Europe or America. As a literary critic, he defended the need to reach a broad readership, which would include the upcoming generations, be able to contribute to the «New Renaissance» of Catalan literature, and establish an efficient and fruitful exchange of ideas between the writers in exile and those who remained.

KEY WORDS: Rafael Tasis, Catalan literature, exile, post-war.